

УДК 316.422

Реслер М.В.*доктор економічних наук, професор,
Мукачівський державний університет***Зозуляк М.М.***старший викладач,
Мукачівський державний університет***ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ УПРАВЛІННЯ
ІННОВАЦІЙНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ ПІДПРИЄМСТВА****THEORETICAL AND METHODOLOGICAL PRINCIPLES OF MANAGEMENT
OF INNOVATIVE ACTIVITY OF THE ENTERPRISE****АНОТАЦІЯ**

Розглянуто поняття інновації та інноваційної діяльності. Визначено завдання та умови управління інноваційною діяльністю. Наведено перелік факторів, що стримують розвиток інноваційної діяльності на вітчизняних підприємствах, та методи її активізації.

Ключові слова: новація, інновація, інноваційна діяльність, інноваційний процес.

АННОТАЦИЯ

Рассмотрено понятие инновации, инновационной деятельности, а также задачи и условия управления инновационной деятельностью. Приведены факторы, которые сдерживают развитие инновационной деятельности в Украине, и методы для ее активизации.

Ключевые слова: новация, инновация, инновационная деятельность, инновационный процесс.

ANNOTATION

The concept of innovation and innovative activity, tasks and conditions of the management of innovative activity are considered. The list of factors that restrain development of innovative activity in Ukraine and complex of methods for its activation were given.

Keywords: novation, innovation, innovative activity, innovative process.

Постановка проблеми. Науково-технічний прогрес, основою якого є інноваційна діяльність, перетворюється на вирішальний фактор соціально-економічного розвитку України і відіграє провідну роль у вирішенні економічних, екологічних, соціальних та культурних завдань. Недооцінювання його загрожує швидкою втратою позицій на світовому ринку, спадом виробництва, банкрутством підприємств та переходом виробничих проблем в соціально-економічні й політичні. Постійний інноваційний розвиток підприємства та залучення інвестицій виступають одними з основних чинників збільшення його конкурентних переваг у ринкових умовах. У постійній конкурентній боротьбі за споживача та ринки збуту продукції підприємства повинні постійно впроваджувати прогресивні технології, системи управління та реалізації продукції, удосконалювати та розробляти нові вироби. Фінансування такої діяльності набуває дедалі більшого значення в умовах євроінтеграційних процесів, що розпочалися в Україні. Тому побудова ефективного механізму стимулювання інноваційної діяльності залишається актуальною проблемою не

тільки окремого підприємства, але й національної економіки загалом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Дослідженням проблем інноваційної діяльності підприємств займалося ряд зарубіжних та вітчизняних вчених – економістів, зокрема: Д. Йоргенсон, Дж. М. Кейнс, Л. Койк, В. Міт, І. Фішер, В.П. Александрова, О.М. Алімова, О.І. Амоша, М.С. Герасичук, М.П. Денисенко, С.І. Дорогунцов, М.І. Іванов, М.Ю. Коденська, І.І. Лукінов, Л.В. Левковська, О.М. Паруков, А.В. Череп, Д.М. Черваньов, М.Г. Чумаченко, Г.А. Швиданенко, В.Я. Шевчук та багато інших. У їх працях розроблено чимало пропозицій щодо вирішення проблем інноваційно-інвестиційної діяльності промислових підприємств. Проте окремі аспекти розвитку інноваційної діяльності, зокрема запровадження ефективного механізму її стимулювання, вимагають подальшого опрацювання, що й зумовлює вибір напрямку наукового дослідження.

Формулювання цілей дослідження.

Мета статті полягає в дослідженні теоретичних положень та оцінці практичних рекомендацій щодо функціонування та розвитку інноваційної діяльності промислових підприємств в умовах трансформаційних процесів в економіці України на шляху до євроінтеграції. Досягнення поставленої мети визначається рядом завдань, зокрема: узагальнення теоретичних положень щодо сутності інноваційної діяльності підприємств в сучасних умовах господарювання; дослідження теоретичних аспектів регулювання інноваційної діяльності підприємств; дослідження механізму стимулювання інноваційної діяльності підприємств.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Аналіз сучасної економічної практики свідчить, що високих результатів підприємства можуть досягти лише за умов систематичного і цілеспрямованого новаторства, спрямованого на пошук можливостей, які відкриває середовище господарювання щодо виготовлення і впровадження нових видів товарів, виробничих і транспортних засобів, освоєння нових ринків і форм організації виробництва. Це, в свою

чергу, передбачає особливий стиль господарювання, в основі якого – орієнтація на нововведення і цілеспрямована інноваційна діяльність. Інноваційна діяльність є невід’ємною частиною виробничо-господарської діяльності підприємства та зорієнтована на оновлення і вдосконалення її виробничих, організаційних та економічних аспектів.

У світовій економічній літературі існує багато визначень інновації, причому вітчизняні науковці синонімом терміну «інновації» вважають термін «нововведення». Термін «інновація» запровадив австрійський економіст Йозеф Шумпетер, який у 1912 році в праці «Теорія економічного розвитку» вжив словосполучення «нова комбінація», маючи на увазі нову якість засобів виробництва, що досягалася шляхом певних поліпшень існуючого обладнання, введення нових засобів виробництва або систем його організації, надалі використовуючи у своїх працях термін «інновація» [5, с. 27].

Отже, зарубіжна економічна думка інтерпретує інновацію як перетворення потенційного науково-технічного прогресу в реальний, втілений у нових продуктах і технологіях [8, с. 93]. Таким чином, інновація – це кінцевий результат інноваційної діяльності, що отримав втілення у вигляді виведеного на ринок нового чи вдосконаленого продукту, технологічного процесу, що використовується у практичній діяльності [1, с. 211].

Закон України «Про інноваційну діяльність» [3] трактує інновацію як новостворені і вдосконалені конкурентоздатні технології, продукція чи послуги, а також організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, що істотно поліпшують структуру та якість виробництва і соціальної сфери. Даний закон визначає такі об’єкти інноваційної діяльності, як: інноваційні програми і проекти, нові знання та інтелектуальні продукти, виробниче обладнання та процеси, інфраструктура виробництва і підприємства, організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, що істотно поліпшують структуру і якість виробництва та соціальної сфери, сировинні ресурси, засоби їх видобування і переробки, товарна продукція, механізм формування споживчого ринку і збуту товарної продукції [3].

Таким чином, базуючись на існуючій теоретичній базі та чинних законодавчих актах, а також керуючись практичними розробками у сфері інновацій, можна узагальнити, що поняття інноваційної діяльності трактується як діяльність, спрямована на використання і комерціалізацію результатів наукових досліджень та розробок і випуск на ринок нових конкурентоспроможних товарів та послуг. Однак, інноваційна діяльність підприємств – це не тільки розв’язання технічних завдань щодо створення нового продукту чи нової технології

або удосконалення наявних, а й відбір перспективних науково-технічних досягнень, своєчасне патентування винаходів, просування наукомістких товарів на ринок тощо.

Організація та управління інноваційною діяльністю здійснюється фахівцями різних функціональних служб і рівнів управління. Саме тому важливою складовою інноваційної діяльності є праця висококваліфікованих технологів, конструкторів, маркетингологів, економістів, фінансистів, які виконують специфічні функції з технологічного проектування та конструювання новачій, забезпечення фінансами науково-дослідних і проектно-пошукових робіт, калькулювання витрат ресурсів, цінового проектування, просування на ринок тощо [2, с. 100]. Усі ці працівники є суб’єктами інноваційної діяльності стосовно підприємства.

Інноваційна діяльність вносить зміни у первинну структуру виробничого процесу, переводячи його у новий стан. Запровадження інновацій відбувається цілеспрямовано, з метою поліпшення функціонування підприємства, тому можна стверджувати, що інновація є ціллювою зміною підприємства як системи, завдяки якій створюється новий засіб, призначений для задоволення певних потреб його споживачів.

Як свідчить практика, процес освоєння інновацій на вітчизняних підприємствах характеризується рядом недосконалостей, таких як: низька інноваційна активність більшості підприємств, безсистемність упровадження нововведень, відсутність комплексності в освоєнні інновацій, недосконалість економічного механізму управління інноваційними процесами, відсутність висококваліфікованих інноваційних менеджерів із практичним досвідом реалізації інновацій тощо [9, с. 285]. Не всі заходи інноваційного характеру можуть викликати схвалення та однакову підтримку з боку безпосередніх виконавців, а, навпаки, – опір щодо повного схвалення нововведення. З огляду на це, управління інноваціями на підприємстві є необхідністю на шляху до їх успішного впровадження та реалізації.

Інноваційна діяльність підприємств України в період реформування економіки зазнала негативних змін, які обумовлені впливом зовнішніх та внутрішніх факторів. До числа зовнішніх факторів відносять:

- економічні (системна криза в державі, інфляція, великі норми оподаткування, відсутність державного фінансування);
- політичні (нестабільність, несвоечасність прийняття відповідних політико-правових рішень);
- юридичні (недосконалість законодавчої бази, відсутність необхідних і дієвих правових і нормативних актів стосовно регулювання інноваційної діяльності);
- науково-технічні (недосконалість науково-технічної політики держави, недостатність досвіду з питання купівлі-продажу ліцензій,

несприятливий інноваційно-інвестиційний клімат, відсутність ефективної системи заохочення вітчизняного науковця та винахідника);

- соціальні (низький рівень життя, вплив кадрів, зниження рівня кваліфікації через еміграцію фахівців до інших країн та перехід до більш перспективних сфер, що надають можливість вищого заробітку) [6, с. 31].

До внутрішніх факторів, що мають вплив на інноваційну діяльність, належать:

- повільне запровадження в дію механізованих та автоматизованих ліній;
- недостатній обсяг проведених маркетингових досліджень;
- відсутність належного заохочення винахідника і раціоналізатора;
- низький рівень інноваційної культури тощо [9, с. 286].

Отже, підсумовуючи викладене приходимо до висновку, що інноваційний розвиток підприємства можна стимулювати як зовнішніми, так і внутрішніми чинниками. Так, найчастіше, зовнішнє стимулювання можливе у вигляді податкових кредитів та пільг з боку держави, розвитку венчурного бізнесу, державних замовлень, відкриття та організування технологічних парків, підтримки діяльності лабораторій, субсидій та дотацій з боку держави для розвитку творчої діяльності та стимулювання винахідництва.

На сьогодні інноваційна активність українських підприємств поступово, але повільно зростає, що робить цю сферу перспективною у плані розвитку економіки країни загалом. Підхід сучасних підприємств та організацій до стимулювання праці в інноваційному процесі характеризується використанням цілого комплексу методів, серед яких можна виділити: організаційні, адміністративно-примусові, методи економічного й морального стимулювання [7, с. 169]. При цьому важливо використовувати всі групи методів комплексно, розуміючи, що організаційні й адміністративно-примусові методи стимулювання інноваційної діяльності є переважно методами прямої безпосередньої дії. Методи економічного й морального стимулювання є переважно методами опосередкованої дії, що спонукають людину до визначеної поведінки. Тобто, працівник – виконавець має змогу як прийняти певні вигоди, пов'язані із стимулюванням, так і відмовитись від їх отримання.

Організаційні методи стимулювання інноваційної діяльності є первинними по відношенню до інших. Підприємство, яке має чітку й адаптовану до особливостей своєї діяльності й зовнішнього середовища структуру, налагоджений механізм прийняття управлінських рішень, ефективну систему оплати праці, більш підготовлене до впровадження нововведень у своїй діяльності.

Група методів адміністративно-примусового характеру стимулювання інноваційної діяльності підприємства із розвитком промислового виробництва дедалі менше використовується.

Це, наприклад, внесення до положень про структурні підрозділи і посадових обов'язків записів про необхідність участі в інноваційній роботі, а також створення механізму аналізу й оцінки дій відповідних підрозділів і керівників тощо [6, с. 33].

Особливо важливими залишаються методи морального стимулювання розробки й використання інновацій. Серед них можна виділити: участь у прийнятті управлінських рішень, визначення кращих спеціалістів різних професій, кращих структурних підрозділів за різними показниками роботи, в тому числі за здійснення інноваційної діяльності, формування атмосфери єдиного трудового й творчого колективу [2, с. 104].

Методи економічного стимулювання інноваційної діяльності більш складні в розробці, але зустрічають менший опір при їх застосуванні. У їх основі завжди знаходиться прагнення керівників підприємства використати зацікавленість працюючих у підвищенні свого матеріального добробуту для стимулювання виконання необхідних завдань. Економічне стимулювання працівників на здійснення інноваційної діяльності повинно відбуватися саме через заробітну плату, в тому числі через її змінну частину, а точніше – преміювання. Як заохочення винахідників роботодавцями найчастіше використовується механізм збільшення заробітної плати, доплат до неї, підвищення на посаді, визнання заслуг авторів тощо. Для службовців, до числа обов'язків яких входить винахідницька діяльність, основною формою матеріального стимулювання виступає підвищення окладу порівняно з іншими групами персоналу фірми [5, с. 299].

Важливим для стимулювання винахідництва є також моральне заохочення авторів. Найпоширеніші моральні стимули – присудження спеціальних почесних звань, членство у винахідницьких клубах, видача винахідникам посвідчень, грамот, медалей та інших відзнак, публікації про авторів та їх винаходи в центральних, галузевих чи власних друкованих виданнях, а також підвищення безпеки і турбота про благоустрій робочого місця [7, с. 169]. Важливою є також така винагорода працівників, як соціальні програми для працівників, які включають медичне та інше страхування, допомогу в отриманні освіти, профпідготовки та перепідготовки, забезпечення відпочинку тощо.

Досліджуючи поняття інноваційної діяльності та її значення для функціонування підприємства, варто зауважити, що стимулювання інноваційної діяльності – завдання доволі непросте, оскільки необхідно домогтись підвищення розумової активності, стимулювати пошук нестандартних рішень, створити і підтримувати атмосферу творчості; забезпечити комерційний результат, що виражається в конкретних показниках ефективності, таких як зростання прибутку, зниження витрат, підвищення якості продукції та інші. Саме комерцій-

ний критерій відіграє вирішальну роль в оцінці значимості праці новаторів [4, с. 94].

Висновки. Отже, ефективне управління та стимулювання інноваційної діяльності підприємств здатне суттєво поліпшити інноваційний клімат і допомогти в подоланні кризи в економіці України, а також підвищити конкурентоспроможність підприємств на вітчизняних та світових ринках. Активізація інноваційної діяльності підприємств потребує створення дієвої системи її стимулювання. Ґрунтуючись на принципах комплексності, збалансованості, стабільності, справедливості та прозорості, економічної доцільності, гнучкості та адаптивності, така система повинна охоплювати різні напрями, форми та методи стимулювання як окремих працівників, так і підрозділів підприємства. Ці методи можна згрупувати у чотири групи: організаційні, адміністративно-примусові, методи економічного та морального стимулювання. На сучасному етапі, опираючись на досвід зарубіжних компаній, на українських підприємствах необхідно використовувати поєднання особливо методів економічного та морального стимулювання.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Волков О.І., Денисенко М.П., Гречан А.П. та ін. Інноваційний розвиток промисловості України / За ред. О.І. Волкова, М.П. Денисенка. – К.: КНТ, 2006. – 648 с.
2. Дишлюк Н.І., Свята Л.М. Необхідність управління інноваційними змінами на підприємстві / Н.І. Дишлюк, Л.М. Свята // Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки) / За ред. М.Ф. Кропивка. – Мелітополь: Вид-во «Люкс», 2012. – № 2 (18), том 2. – С. 97-105.
3. Закон України «Про інноваційну діяльність», затверджений постановою ВРУ № 40-IV від 04.07.2002. – [Електронний ресурс]: Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/40-15>
4. Колодяжна І.В. Роль малого інноваційного підприємництва в умовах подолання економічної кризи / І.В. Колодяжна // Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності. – 2009. – [Електронний ресурс]: Режим доступу: [http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Traeiv/2009/37/pdf C94](http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Traeiv/2009/37/pdf/C94).
5. Микитюк П.П. Інноваційний менеджмент / П.П. Микитюк / Навч. посіб. – К.: ЦНЛ, 2007. – 400 с.
6. Паршина Е.А. Проблемы управления конкурентоспособностью инновационной продукции в условиях глобализации / Е.А. Паршина // Інноваційний розвиток економіки і фінансів України в умовах глобалізації. – Збірник наукових праць ХЕУ. – Хмельницький, 2008. – С. 31-33.
7. Тивончук С.О. Методологічні підходи щодо управління інноваційною діяльністю / С.О. Тивончук, С.В. Тивончук // Економіка АПК. – 2005. – № 12. – С. 169.
8. Федулова Л.І. Інноваційна економіка. Підручн. для ВНЗ / Л.І. Федулова. – К.: Либідь. – 2006. – 480 с.
9. Юринець З.В., Задорожний Д.Б., Звір В.В. Розвиток інноваційної діяльності в Україні та світі / З.В. Юринець, Д.Б. Задорожний, В.В. Звір // Науковий вісник НЛТУ України. – 2013. – Вип. 23.10. – С. 282-291.